

Bankastugan

Renovering av vägg & tak 2015



Bankastugan - renovering av vägg & tak 2015
Hornborga 14:2
Hornborga sn, Falköpings kn, Västergötland
Antikvarisk slutbesiktningsrapport
Thomas Carlquist
Byggnadshistorisk rapport 2015:8

Renovering av vägg och tak på
Bankastugan,
Hornborga 14:2,
Hornborga socken i Falköpings kommun, Västergötland.

Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

Renoveringsarbeten har utförts på rubricerade byggnad under antikvarisk medverkan av Västergötlands museum genom undertecknad. Med anledning av att arbetena avslutats har antikvarisk slutbesiktning utförts den 26 okt. 2015.

Bakgrund

Bankastugan ligger på åbrinken strax söder om Hornborgaån. Huset innehåller förstuga och stuga, bod fähus och lada, allt i samma byggnad. Vid nordvästra hörnet finns en liten utbyggnad, ett skjul, av sten. Den lilla tomten omges av en stengärdesgård. Bostadsdelen är knuttimrad medan fähus och lada är murade av kalk- och sandsten. Taket över hela huset är täckt av vass och torv. Kombinationen av sten och trä, samt bostad och fähus i samma byggnad kallas Hornborgastuga, och denna skall vara den enda som ligger kvar på ursprunglig plats. En snarlik Hornborgastuga står på Skansen i Stockholm, vidare står en mindre variant i Fornbyn i Skara. På 1877-80 års ekonomiska karta var byggnaden betecknad som torp.

Tidigare renoveringar

Taket över fähus och lada lades om senast år 2000. Bostadsdelens tak, som här har varit aktuellt för åtgärder, kan ha lagts om på 1970-talet. Vindskivorna, som 2000 var fästade med träaglar på traditionellt sätt, var 2014 utbytta mot nytt virke som spikats med vanlig trådspik.

Kulturhistorisk status

Bankastugan är uppmärksammas i Falköpings kommuns kulturhistoriska byggnadsinventering från 1988. Den är även uppmärksammas i läns museets inventering av stråtak i Hornborgabygden från mitten av 1990-talet. Redan långt tidigare hade huset uppmärksammas för sitt kulturhistoriska värde, som exempel på en byggnadstyp som tidigare varit vanlig i Hornborgabygden, men idag alltså endast representeras av Bankastugan.

Skadebild

Mullstockarna, eller -bräderna, i bostadsdelens tak var båda skadade (och felplacerade) och måste ersättas med riktiga granstammar. Vasstäckningen under torven var sliten och tunn på flera ställen, och därför i stort behov av byte. Ett parti av fähusets bakre kallmurade vägg visade tendens att kalva och riskerade att rasa.

Syfte

Att reparera skador och därigenom trygga takets och i förlängningen byggnadens fortbestånd.

Aktuella åtgärder

Åtgärda skador och brister enligt ovan, dvs byte av vassunderlag, nyläggning av torven och byte av mullstockar. Mura om det parti av bakre väggen som hade deformerats.

Arbetsbeskrivning

Taket: Ingen annan än kostnadsberäkning för takarbetena av Bengt Rune Eriksson, takläggare.

Väggen: Kortfattad beskrivning av nödvändiga åtgärder, troligen skriven av föreningen.

Diskussioner mellan museet och entreprenörerna.

Utförda åtgärder - stenvägg

- Stenen i det aktuella partiet av den bakre väggen var inte murad i förband med omgivande väggar, vilket delvis kan ha varit anledningen till att skadan var begränsad till detta parti.
- Murverket plockades ned och lagrades på marken, så att det skulle kunna återläggas i allt väsentligt som det hade varit.
- Jord och rester av bon av olika slag kasserades.
- Under ned- resp. uppmurningen stämpades långbandet som stöd och säkerhet för takkonstruktionen i detta parti. Vid uppmurningen användes samma sten som tidigare utgjort murverket. I allt väsentligt placerades stenarna också i de lägen de tidigare haft.
- Utöver detta tillsågs att väggen fick någon bindning mot omgivande murverk, för att minska risken att problemet skall uppstå på nytt. Byggnaden är sannolikt uppförd i flera olika etapper, varvid man inte har varit så noga med, eller medveten om, vikten av att murpartierna bör ha bindestenar som håller ihop de olika väggpartierna.

Utförda åtgärder – tak

- Genom föreningens försorg nedtogs och bortforslades det gamla uttjänta vass- och torvtaket.

- På takpanelen ligger en Platonmatta, som tillförts vid någon tidigare omläggning (1970-talet?). Vassen hade varit bunden mot en ordinär ”tegeläkt”, som bibehölls där den var i acceptabelt skick.
- Läkten kompletterades med ny läkt på större delen av taket.
- Ny vass bands på båda takfallen. Som täckespröt har rakvuxna hasselkäppar använts.
- Över nocken lades en våd med Platonmatta för extra skydd mot läckage.
- Taket saknade mullstockar - endast plank monterade alltför nära takfoten. Nya mullstockar av gran, fästade in mot vasslagren med grankvistar.
- Ny torvtäckning i två ca decimetertjocka lager, båda ”riktig” hårdvallstorv lagda med undre lagret med grässvålen nedåt och övre lagret med gräset uppåt. Torvtäckningen gjordes av föreningens medlemmar sedan vassläggningen avslutats.

Observera!

Marken har med tiden höjts betänkligt på husets framsida, så att syllén i bostadsdelen kommit oroväckande nära, eller i jämnhöjd med, jorden. Det är viktigt att gräva bort jorden så att syllén har möjlighet att torka ut! Det bör om möjligt ordnas något fall ut från huset så att vatten kan rinna ifrån syllén. När jorden nära syllén grävts bort, återfylls till ett stycke under sylléns underkant med singel.

Det är också viktigt att mullstockarna på taket hålls något sånär fria från gräs som växer så högt att det lägger sig över dem och förhindrar torkning. Taket bör därför slås någon eller ett par gånger under sommaren. Låt heller inte träd slå rot i taktorven.

Administrativa uppgifter

Kostnader

Arbetet var kostnadsberäknat till 182.725 kr.

Byggnadsvårdsbidrag

Bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse: 100.000 kr. Beslut om bidrag från länsstyrelsen Västra Götalands län 2015-04-21.

Beställare

Broddetorps hembygdsförening, c/o Monica Andersson, Hornborga Björkebo, 521 98 Broddetorp.

Entreprenörer

Murverk: Daniels Trädgård, Daniel Larsson, Saleby Antorp, 531 93 Lidköping.

Tak: Bengt Rune Eriksson, Skalkarike Skattegården 1, 541 96 Varing,
tillsammans med
Jörgen Gustafsson, Byggeriet i Lyrestad AB, Byvägen 3, 548 73 Lyrestad.

Arbetsledare

Daniel Larsson sten, Bengt Rune Eriksson vass.

Antikvarisk medverkan

Thomas Carlquist, Västergötlands museum, Skara.

Byggmöten

har inte hållits.

Besiktningar

Inledande besiktningar och diskussioner med anledning av att museet kontakta-
des av föreningen under våren 2014. Besiktning inför påbörjad renovering samt
besiktningar på arbetsplatsen ett par gånger i veckan när arbete pågått. Antikva-
risk slutbesiktning den 26 okt. 2015.

Tidsperiod

Arbetena utfördes under några veckor i sept. - okt. hösten 2015.

Fotodokumentation

Digital fotografi. Bilderna förvaras på Västergötlands museum, Skara.

Handlingar

Handlingar i ärendet sökes i Västergötlands museums arkiv under Hornborga,
diariernr 43-2015 samt hos Länsstyrelsen Västra Götalands län under diariernr
434-36875-2014.

Besiktningens utlåtande

Vid slutbesiktningen den 26 okt. 2015 konstaterades att arbetena enligt ovan
var avslutade. Efter vad länsmuseum erfor hade arbetena utförts väl och i före-
kommande fall enligt museets rekommendationer. Utförda arbeten godkändes
den 27 okt. från antikvarisk synpunkt.

VÄSTERGÖTLANDS MUSEUM

Skara i december 2015

Thomas Carlquist
1:e antikvarie

Fotografier

Omslagsbild: Daniel Larsson arbetar med murverket i bakre väggen. Sept. 2015.
Foto: Thomas Carlquist.

Foto: Thomas Carlquist



Bankastugan sedd från landsvägen med del av stengärdesgården i förgrunden. Foto aug. 2015.



Stugan sedd från norr. Taket på den hitre delen lades om år 2000. Aug. 2015.

Höger: Den knuttimrade bostadsdelen. Aug. 2015.



Foto: Thomas Carlquist



På baksidan, ungefär mitt i bild, höll ett parti av murverket på att kalva ut och riskerade att rasa. Aug. 2015.



Som ovan, partiet vid pilen var i behov av åtgärder. Aug. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Daniel Larsson i färd med att montera ned murverket. Stenarna lades ut på marken i ordning för att återmuras i så gott det gick ursprungliga lägen. Sept. 2015.



I samband med att stenarna togs ned stämpades takets långband för säkerhets skull. Sept. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Murpartiet återuppfört. sept. 2015.



Stenarna i fasad återlades i huvudsak som de tidigare legat. Vissa säkringar gjordes till närliggande murverk. Sept. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Bostadsdelen - föreningens medlemmar tog ner den gamla uttjänta vassen och torven. Platonmattan ligger kvar. Delar av läkten får ersättas. Sept. 2015.



Bengt Rune Eriksson och vass som kapats av - nedersta lagret vid takfoten skall vara kortare än de övre kärvarna. 1 okt. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Bengt Rune spetsar änden på en hasselkäpp inför bindningen. 1 okt. 2015.



Vassen binds med ståltråd och en specialtillverkad rund nål som når ner under läkten. Det andra lagret vass binds mot täckespröten/hasselkäpparna. 1 okt. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Vasstäckningen på takfallet mot vägen färdigt. 6 okt. 2015.



Bengt Rune och Jörgen arbetar med västra takfallets vass. 6 okt. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Som extra skydd mot läckage lades en våd Platonmatta övernocken... 7 okt. 2015.



... och kring skorstenen. Mullstockar av gran monterades. 7 okt. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Det första lagret torv med grässvålen nedåt. 12 okt. 2015.



Mullstockarna hålls fast in i vasstaket genom ungefär meterlånga grangrenar, synliga som en träangel i mullstocken. Tre på varje sida. 12 okt. 2015.

Foto: Thomas Carlquist



Ovan och nedan: Andra lagret torv läggs med grässidan uppåt. Taket färdiglagt. 26 okt. 2015.



Rapporter 2014-2015 i ämnet bebyggelse från Västergötlands museum

- 2014:1 Gluggetorpet. Råda Ågården 3:4, Råda socken, Lidköpings kommun, Västergötland. Omläggning av del av vasstak 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:2 Kv. Anden 6. Anden 6, Baggstedtska gården, Hjo stad och kommun, Västergötland. Renovering av veranda och balkong 2012-2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:3 Kv. Kopparslagaren 10. Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering och målning av fasader 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:4 Kihlbergsgården. Kv. Lången 8, Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering av tak på gårdshus 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:5 Hällestads kyrka. Hällestads socken, Falköpings kommun, Västergötland. In- och utvändig målning 2013. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2014:6 Tidaholms kyrka. Agnetorps socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Puts och plåt- arbeten på tornet 2013. Bebyggelseantikvarisk rapport.
- 2014:7 Västerplana mejeri. Västerplana 3:8, Västerplana socken, Götene kommun, Västergötland. Renoveringsarbeten 2002-2012. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:8 Bosgården. Gerum 14:2, Östra Gerums socken, Tidaholms kommun, Västergötland. Omläggning av vasstak på norra ladugården 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:9 Almnäs, smedjan. Almnäs 1:1, Norra Fågelås socken, Hjo kommun, Västergötland. Renovering av stomme m.m. 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:10 Kungsvillan i Karlsborg. Vanås 1:5, Karlsborgs socken, Karlsborgs kommun, Västergötland. Reparationsarbeten 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:11 Djäknestallet. Kv. Iris 1-5, Skara stad och kommun, Västergötland. Renovering av tak och stomme 2013-2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:12 Bryggeriet Nordstjernen. Kv. Saga 1, Skövde stad och kommun, Västergötland. Renovering av skorstenar 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:13 Piperska lasarettet. Brunnsborg 6:1, Ova socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av skiffertak 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:14 Hyringa fornstuga. Prästtorp 1:13, Hyringa socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering av tak 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:15 Djäkneskolan i Skara. Kv. Saturnus 1, Skara kommun, Västergötland. Byggnadshistorisk studie.
- 2014:16 Villa nr 27, Mössebergsparken. Mössebergsparken 49:50, Falköpings kommun, Väster- götland. Ommålning m.m. 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:17 Befälsгатan, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Ny sten- läggning 1998. Antikvarisk rapport.
- 2014:18 Byggnad 202, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Fasad- renovering 2005-2006. Antikvarisk rapport.
- 2014:19 Fortifikationsгатan, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Ny stenläggning 2005-2006. Antikvarisk rapport.
- 2014:20 Slutvärnet, Karlsborgs fästning. Karlsborgs socken och kommun, Västergötland. Installation av hiss till kyrkan 2001 samt brandavskiljande glasparti vid kyrkan 2001. Antikvarisk rapport.
- 2014:21 Lilla Bjurum. Bjurum 8:2, Vättlösa socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av två vindskammare 2012-2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:22 Emma Svans stuga. Oltorp 1:26, Kvänums socken, Vara kommun, Västergötland. Renovering av tak 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:23 Gamla rådhuset. Kv. Rådhuset 12, Skara socken och kommun, Västergötland. Grund- förstärkning och invändig renovering 2013. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2014:24 Skara domkyrka. Skara socken och kommun, Västergötland. Installation av klockspel 2014. Byggnadshistorisk rapport.
- 2014:25 Possiska Lancasterskolan. Hällekis 9:2, Medelplana socken, Götene kommun, Väster- götland. Renovering av puts m.m. 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.

- 2015:1 Varnhems klosterkyrka. Varnhems socken, Skara kommun, Västergötland. Tjärning av tak 2004, 2007 och 2014. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:2 Skara domkyrka. Skara kommun, Västergötland. Renovering av tornens tak m.m. 2012. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:3 Hyringa fornstuga. Prästtorp 1:13, Hyringa socken, Grästorps kommun, Västergötland. Renovering efter svampangrepp 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:4 Villa Idun. Hjo Norr 5:6, Hjo stad och kommun, Västergötland. Renovering av balkonger m.m. 2014-2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:5 Villa Götha och Societetshuset. Del av Hjo Norr 3:59, Hjo socken och kommun, Västergötland. Renovering etapp 3, 2014-2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:6 Råbäcks mekaniska stenhuggeri. Råbäck 1:3, Medelplana socken, Götene kommun, Västergötland. Renovering av fönster, etapp 1. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:7 Varnhems klosterkyrka. Varnhems socken, Skara kommun, Västergötland. Renovering 2010-2011. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.
- 2015:8 Bankastugan. Hornborga 14:2, Hornborga socken, Falköpings kommun, Västergötland. Renovering av vägg och tak 2015. Antikvarisk slutbesiktningsrapport.